

slobodno vrijeme mladih seljaka

vlasta ilišin

institut za društvena
istraživanja sveučilišta
u zagrebu,
zagreb,
hrvatska-jugoslavija

Analiza slobodnog vremena mladih seljaka zasniva se na empirijskim podacima prikupljenim u Hrvatskoj godinu 1986, a u sklopu makroprojekta »Položaj, svijest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije«. Slobodno vrijeme mladih seljaka važan je segment istraživanja ponajviše zato što je to jedan od elemenata njihova svakodnevnog života koji uzrokuje najviše nezadovoljstva ukupnim životom na selu. S jedne strane, mladi seljaci raspolažu sa manje slobodnog vremena od svojih zaposlenih i nezaposlenih vršnjaka, a s druge strane znatno manje participiraju u gotovo svim ispitivanim aktivnostima. Indikativno je i očekivano da mladi seljaci natprosječno slušaju jedino narodnu glazbu, i to - uz sudjelovanje u igrama na sreću i odlascima na sportske priredbe - sadržajno određuje tzv. ruralni kulturni obrazac u kojem se upravo mladi seljaci najbolje prepoznaju (nasuprot elitnom i urbanom kulturnom obrascu). Ukupna analiza dobivenih tendencija pokazuje da deprivilegirana mladih seljaka u korištenju vlastitog slobodnog vremena ponajviše proizlazi iz nametnutog ograničenja nedostatne kulturne ponude u seoskim sredinama. Uz to, značajnu ulogu imaju i faktori socijalizacije: život u ruralnoj sredini i prosječno niže obrazovanje.

primljeno rujna 1990.

295 članci

→ Slobodno vrijeme ima vrlo značajnu ulogu u svakodnevnom životu ljudi a posebice u životu mladih. Gotovo da je i suvišno to naglašavati pa valja samo podsjetiti da se i aktivnostima u slobodnom vremenu mladi socijaliziraju a znamo da je svrha socijalizacije integracija u dano društvo i osposobljavanje za kritičko promišljanje o postojećem društvu. Takav značaj slobodnog vremena proizlazi iz određenja J. Dumazediera po kojemu je dokolica »zanimanje kojem se radnik može posvetiti po miloj volji, izvan profesionalnih, obiteljskih i društvenih nužnosti i obaveza, da bi se odmorio, zabavio ili kultivirao«¹ (Lefebvre, 1959:161). Kada su mladi u pitanju posebnu važnost zadobiva kultivirajući aspekt slobodnoga vremena pa utoliko način njegova korištenja najčešće biva osnovnim predmetom istraživanja. Uvid u strukturu slobodnoga vremena, naime, omogućuje da se rekonstruira njegova funkcija u svakodnevnom životu mladih.

Slobodno vrijeme sigurno ima istaknuto mjesto i u životu mladih na selu, pri čemu je njegova važnost još pojačana činjenicom da je nezadovoljstvo mogućnostima da se slobodno vrijeme koristi na željeni način jedan od osnovnih uzroka nezadovoljstva mladeži životom na selu. To je svakako još

1 U ovom se radu pojmovi dokolica i slobodno vrijeme koriste kao sinonimi, a time se označava izvanradno vrijeme.

izraženije kod poljoprivredničke mladeži koja je egzistencijalno i trajno vezana za selo s minimalnim mogućnostima da relativno češće odlazi iz sela (u pravilu u grad) za razliku od omladine koja se školuje ili radi, imajući tako izvjesniju perspektivu da trajno napusti selo.

Analiza aktivnosti u slobodnom vremenu mladih poljoprivrednika Hrvatske sredinom 80-ih godina temelji se na podacima iz empirijskog istraživanja realiziranog na uzorku omladine iz cijele Jugoslavije.² U tom istraživanju omladina je poimana kao socijalno raslojena (heterogena) grupa zbog čega je uzorak sastavljen od pet osnovnih kontingenata mladih. Kakva je zastupljenost pojedinih segmenata mladeži u jugoslavenskom i hrvatskom uzorku prikazat će se tabelarno.

Tablica 1

Struktura uzorka omladine Jugoslavije i Hrvatske - u postocima

Poduzorci	Jugoslavija	Hrvatska
zaposleni	26,2	41,0
nezaposleni	17,7	11,4
učenici	23,4	23,3
studenti	14,2	11,3
poljoprivrednici	18,5	13,0

Gledano s aspekta aktualnog društvenog položaja mladih uzorak mladeži u Hrvatskoj razlikuje se ponajviše po znatno većoj zastupljenosti zaposlenih (što odgovara statističkim podacima iz popisa stanovništva 1981), a nešto je manja zastupljenost studenata, poljoprivrednika i nezaposlenih.

Mladi su poljoprivrednici u ovom istraživanju definirani kao onaj dio mlade populacije koji se bavi poljoprivrednim zanimanjem.³ Rezultati su pokazali da se u mnogim ispitivanim područjima mladi poljoprivrednici (kojima su po nizu podataka najbliži učenici) pojavljuju kao antipod studentima premda se često razlikuju i od zaposlene i nezaposlene mladeži.

Konkretno, ustanovljeno je da su mladi poljoprivrednici najčešće istoga, tj. poljoprivredničkog porijekla i da je njihov standard stanovanja relativno lošiji nego u ostalih segmenata mladih. Nadalje, za njih je karakterističan tradicionalan odnos prema mladosti i odraslosti što se naročito vidi kroz natprosječno vrednovanje sklapanja braka i samostalnog raspolaganja slobodnim vremenom kao kriterija socijalne zrelosti. Istodobno, oni su zadovoljniji odnosom društva prema mladima i manje su skloni nekonformističkom ponašanju. Inklinacija mladih poljoprivrednika tradicionalizmu vidljiva je i u natprosječnom prihvaćanju vjere i nacije kao vrijednosti, te vjerskog tradicionalizma (obilježenog negativnim stavom prema pobačaju i izrazito pozitivnim prema Bogu, nevinosti žena i kolektivizmu) i tradicionalnog familizma (zastupanje neravnopravnosti žena, potrebe autoritativnog odgoja djece i poimanje obitelji kao osnovnog cilja života) kao vrijednosnih orijentacija. Oni su, nadalje, znatno manje zainteresirani za školu i obrazovanje te umjetnost i kulturu. Rad ispotprosječno doživljavaju kao samoafirmaciju i kao sredstvo za ostvarivanje socijalnih kon-

2 Radi se o istraživanju »Položaj, svijest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije« što su ga Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu i Centar za istraživačku, dokumentacionu i izdavačku djelatnost KSSOJ-a iz Beograda proveli godine 1985/86. na uzorku od 6 215 ispitanika. Rezultati istraživanja objavljeni su u studiji s istoimenim naslovom (S. Vrcan i suradnici, 1986).

U Hrvatskoj je anketirano 1250 ispitanika i rezultati su objavljeni u studiji »Fragmenti omladine« (F. Radin i suradnici, 1988).

3 Budući da mlade poljoprivrednike promatramo u kontekstu omladinske populacije uopće samo ćemo ukratko dati neke osnovne naznake strukture uzorka ispitane omladine u Hrvatskoj: 53,8% anketiranih stalno živi na selu a 46,2% u manjem ili većem gradu, dok je 57,7% i ruralne provenijencije; 48% su žene; 44,5% ispitanika imalo je do 20 godina, 33,5 do 24 godine, a 21% preko 24 godine; 23,5% je poljoprivredničkog, 49% radničkog, a 24% službeničkog i stručnjačkog socijalnog porijekla i, na koncu, 35% ima osnovnoškolsko obrazovanje, 18% završenu školu za neko radničko zanimanje, 36,5% neku drugu srednju školu, a 10,5% višu ili visoku školu.

takata, a znatno više kao izvor egzistencije i izvor zadovoljstva zbog obavljanih (konkretnih) poslova. Mladi seljaci bili su izrazito društveno-politički neangažirani prema su Savez komunista ocjenjivali manje kritički od ostale mladeži, a jedini natprosječan društveni angažman registriran je u pogledu aktivnosti u mjesnim zajednicama. Sukladno tome, oni su manje spremni da podrže društvene promjene (izuzev kada se radi o poboljšanju njihova osobnog položaja) i da se angažiraju u njima prema su nezadovoljni odnosom društva prema poljoprivredi i seljaštvu i nezaposlenost ističu kao veliki društveni problem.

Osim nabrojanih odstupanja seljačke mladeži od »prosjeaka« omladinske populacije u Hrvatskoj za kontekstualizaciju tih i rezultata interpretiranih u nastavku teksta, neophodno je eksplicirati još neke značajke suvremene seljačke omladine. Primjerice, demografska kretanja pokazuju da je i nadalje prisutna tendencija starenja sela zbog odljeva mlade radne snage u industriju i gradove gdje je ona koncentrirana. Relativno zaostajanje ruralnih područja u ukupnom društvenom razvoju pridonosi smanjenju atraktivnosti života i rada na selu pa dobar dio mladih koji ostaju na selu čini to više zato što nema druge, odgovarajuće alternative a ne stoga što je to optimalan izbor. O čemu se zapravo radi možemo ilustrirati i podacima iz našeg istraživanja koji potvrđuju da se i suvremena poljoprivrednička omladina odlučuje za to zanimanje zapravo zbog »nedostatka izbora« (Dilić, 1977:125-132): naime, oko 51% mladih seljaka odlučilo se za poljoprivredničko zanimanje jer nisu uspjeli dobiti drugi posao, nije im »išla škola« ili su ih roditelji prisilili, dok samo 37% tvrdi da su to osobno željeli. Uz to, 19,5% anketiranih mladih poljoprivrednika tvrdi da bi potpuno napustili poljoprivredu kad bi iznova mogli birati zanimanje, a daljnjih 57% također bi odabrali neko drugo zanimanje s tim da se usput bave i poljoprivredom. Pogledamo li njihovu stručnu spremu treba reći da gotovo polovina mladih poljoprivrednika ima bar teorijske šanse da promijeni zanimanje jer 44,5% njih ima završenu srednju školu i još 4,5% višu ili visoku školu, dok ostali formalno imaju osnovno školsko obrazovanje (manji broj nije završio ni osnovnu školu, a dio njih pokušao je pohađati neku srednju školu ali je odustao). Promatrajući sve te podatke, prilično sigurno moglo bi se zaključiti da dobar dio mladih seljaka svoj poljoprivrednički status doživljava kao tranzitan, a što indicira da će se nastaviti trend napuštanja mladih sa sela. Ujedno, ti podaci upućuju na pretpostavku da su mladi poljoprivrednici uglavnom nezadovoljni svojim ukupnim radom i životom na selu i to nezadovoljstvo vjerojatno uvelike određuje njihov odnos prema svakodnevnom okruženju.

Upravo se elementom potencijalnog nezadovoljstva približavamo predmetu ove analize. Dapače, neki nalazi u ovom istraživanju također pokazuju da je nemogućnost sadržajnijeg korištenja slobodnoga vremena jedan od osnovnih razloga nezadovoljstva mladih seljaka životom na selu. Konkretno, između sedam problema mladih koji žive na selu, mladi su poljoprivrednici nedostatak kulturnog i zabavnog života stavili na prvo mjesto (49,5%) iako je u »konkurenciji« bila nezaposlenost, konflikti generacija i slično, dok 23% smatra da imaju premalo slobodnog vremena. Identično se opredjeljuju i kada su predložene akcije za poboljšanje života mladih na selu: na vrhu je unapređenje kulturnog života (37,5%) i taj odgovor prednjači ispred, primjerice, modernizacije sela, boljeg povezivanja s gradom, boljeg obrazovanja itd. Sigurno je da ovako opredjeljivanje mladih poljoprivrednika proizlazi iz poznate činjenice da je ispunjenje slobodno vrijeme razumljivo i standardna aspiracija mladih uopće, i da nezadovoljenost ove aspiracije pridonosi nezadovoljstvu. A stalan život na selu uglavnom pogoduje frustracijama toga tipa, tj. onima koje proizlaze iz raskoraka između subjektivno poželjnog i objektivno mogućeg.

Valja reći da je slobodno vrijeme mladih na selu već odavno uočen problem, a svako istraživanje mlade populacije na selu iznova ga detektira kao primaran - bar kada je u pitanju percepcija same mladeži koja ga na vlastitoj koži svakodnevno osjeća.⁴ To nije nelogično, iako bi trendovi ukupnog društvenog razvitka

⁴ Indikativno je da ostala ispitana omladina najmanje nezadovoljstva iskazuje upravo u pogledu mogućnosti zabave i razonode što također potvrđuje kako je seljačka omladina na tom planu doista deprivirana.

na prvi pogled mogli demantirati izraženost tog problema. Drugim riječima, suvremeno selo ipak se razlikuje od tradicionalnog: izgrađena je bar elementarna (komunalna) infrastruktura, moderniziran je promet pa su veze s gradom brže, lakše i potencijalno češće (što povećava mobilnost seoskog stanovništva), podignuta je opća obrazovna razina seoske populacije, razgranate su komunikacije i sredstva masovnog informiranja znatno su dostupnija, primjena suvremene tehnologije povećava ukupan fond slobodnog vremena... Međutim, upravo te promjene utječu da se na selu formira nov način života i rada, kojih je osnovna značajka poboljšanje kvalitete življenja. Dakako, takav razvoj nužno povećava i razinu aspiracija koje selo ne može u potpunosti zadovoljiti. Optimalan razvoj sela značio bi: javne knjižnice, kina s probranijim i dinamičnijim repertoarom, kafiće i disco-klubove, dvorane za gostovanje kazališnih predstava i održavanje javnih tribina i predavanja i niz drugih pretpostavki. A suvremena jugoslavenska sela raspolažu uglavnom s gostionicama u koje redovno zalaze stariji i to muškarci, prostorijom u kojoj se prikazuju lošiji i u gradu odavno eksploatirani filmovi a subotom održava ples uz svirku lokalnog sastava ili ploče novokomponiranih »narodnjaka« i »zabavnjaka«, te improviziranim sportskim terenima na kojima odmjeravaju snage lokalne sportske nade (dakako, muškarci). I tako »prozor u svijet« što ga simuliraju novine, televizija i radio većini seljačke omladine ostaje tek odškrinut sugerirajući kako je negdje drugdje i više, i bolje, i drugačije. To drugo uvijek je grad, koji je blizu ali istodobno i tako daleko kada se završe svakodnevni poslovi na imanju.

Kako izgleda slobodno vrijeme mladih poljoprivrednika Hrvatske pokazuju podaci u tablici 2, navedeni zajedno s pokazateljima koji se odnose na cjelokupnu anketiranu mladež Hrvatske i seljačku omladinu Jugoslavije. Ta je komparacija vrlo indikativna i znatno obogaćuje uvid u specifičnosti slobodnog vremena seljačke omladine.

Tablica 2

Komparativni pregled čestog obavljanja nekih aktivnosti u slobodnom vremenu uzorka omladine Hrvatske i mladih poljoprivrednika Hrvatske i Jugoslavije - u postocima

Aktivnosti	Omladina Hrvatske	Mladi poljoprivrednici Hrvatske	Mladi poljoprivrednici Jugoslavije
1. Slušanje pop i rok glazbe	60,9	44,4	33,1
2. Odlasci u kino	52,8	42,6	40,8
3. Odlasci na izlete i šetnje	39,5	29,8	35,9
4. Odlasci u kavane i kafiće	37,9	34,2	31,3
5. Odlasci u disco-klubove i druge plesnjake	35,5	24,7	24,8
6. Slušanje narodne glazbe	33,2	44,7	59,2
7. Odlasci na sportske priredbe	32,6	26,5	35,5
8. Odlasci na kućne zabave	20,6	13,1	20,8
9. Spavanje ili izležavanje	19,8	17,9	20,0
10. Sudjelovanje u igrama na sreću	18,8	16,9	22,2
11. Odlasci u kazalište	16,1	6,9	12,4
12. Posjećivanje umjetničkih izložbi	13,1	6,2	12,0
13. Slušanje klasične glazbe	12,1	11,1	11,6
14. Odlasci na javne tribine i predavanja	7,9	5,7	13,9

Prvo što je uočiti već letimičnim pregledom usporedbe rezultata uzorka svih segmenata mladih Hrvatske i uzorka mladih poljoprivrednika jest to da mladi seljaci u svim promatranim aktivnostima (izuzev slušanja narodne glazbe)

participiraju manje od ostale mladeži.⁵ Tome je djelomice uzrok što je istraživački instrument primjereniji urbanoj omladini (jer pokriva aktivnosti koje se najvećim dijelom zbivaju u gradovima), ali također je vjerojatno da mladi poljoprivrednici svoje slobodno vrijeme provode siromašnije. Moguće je pretpostaviti da njima nakon svakodnevnog rada preostaje u prosjeku manje slobodnog vremena nego ostaloj omladini, ali ranije prezentirani podaci ukazuju na to da raspoložu sa znatno više slobodnog vremena nego što imaju objektivnih mogućnosti da ga iskoriste na zadovoljavajući način, tj. imaju ga dovoljno da bi se postavilo pitanje kako ga uopće iskoristiti. Ujedno, ovdje je zanimljivo da je rang učestalog obavljanja promatranih aktivnosti mladih poljoprivrednika prilično komplementaran (iako ne potpuno identičan) rangu dobivenom na osnovi rezultata ispitivanja svih segmenata mladih u Hrvatskoj, tako da se osnovne diskrepance ustanovljavaju upravo u ravni intenziteta sudjelovanja u analiziranim aktivnostima.

Iz tablice 2 odmah je vidljiva - premda to nije osnovni predmet ovoga članka - i simptomatična razlika između mladih poljoprivrednika Hrvatske i Jugoslavije i to poglavito kada su u pitanju aktivnosti izrazito ruralne (narodna glazba i sportske priredbe) i urbane provenijencije (pop i rok glazba). Ti nam pokazatelji govore da su sela u Hrvatskoj pretrpjela nešto jači utjecaj urbanizacije nego sela u većini ostalih republika/pokrajina u Jugoslaviji. Taj se trend ujedno može promatrati i kao indikator ukupne razine razvijenosti jer je poznato da su u manje razvijenim sredinama i regijama izrazitije diskrepance na relaciji ruralno-urbano. Budući da Hrvatska u jugoslavenskim okvirima predstavlja razvijeniju sredinu, urbanizacija je brža i sveobuhvatnija, a to se onda nužno odražava i na slobodno vrijeme mladih na selu. S druge strane, može se pretpostaviti da u mnogim područjima Jugoslavije sela zadržavaju svoja tradicionalna obilježja ostajući prilično rezistentna na urbane utjecaje, a što produbljuje jaz između seljačke i ostale omladine - dakako, na štetu mladih poljoprivrednika.

Međutim, vratimo se slobodnom vremenu seljačke mladeži u Hrvatskoj. Pozbavit ćemo se rang-ljestvicom aktivnosti mladih poljoprivrednika u njihovu slobodnom vremenu i razlikama od ostalih segmenata mladih. Najzastupljenije je slušanje narodne glazbe, pa pop i rock glazbe te odlasci u kino (te aktivnosti nikada ne obavlja 24,2%, 20,4% i 17,3% mladih seljaka). Ovakva dominacija raznorodnih - dapače, međusobno inkompatibilnih - preferencija u korištenju slobodnog vremena mladih seljaka vrlo je intrigantan podatak. Naime, rock glazba i kino »tipične« su aktivnosti urbane i prosječno obrazovanije mladeži, dok je narodna glazba tradicionalno opredjeljenje seljačke omladine. Prvi zaključak koji nam se nameće jest da su neki fenomeni izvorno urbane provenijencije i domicila posljednjih desetljeća doživjeli toliku ekspanziju da su postali i integralni dio seoskog načina života pridonoseći tako - bar u jednoj dimenziji - smanjenju dihotomne podjele selo-grad. Pri tome je očito da se to približavanje zbiva više na liniji interferencije urbanih fenomena u ruralni milje nego što je prisutan obratan trend. Dakako, i taj drugi trend nije zanemarljiv ako znamo koliki je priljev seoskog stanovništva u gradske sredine, iako njihov potencijalni utjecaj na novu sredinu s dužinom boravka u gradu gubi na značaju zbog manje ili više traumatične, ali nužne, kulturne adaptacije na drukčije socijalno okruženje. Drugi zaključak koji se iz naših podataka može izvući jest taj da unutar suvremene seljačke omladine dolazi do podvajanja na one koji u znatno većoj mjeri gravitiraju gradu i onih koji su više vezani za tradicionalni seoski milje. U osnovi tak-

■
5 Kao što se iz tablice 2 vidi ispitivanjem nije obuhvaćeno druženje s prijateljima i emotivnim partnerima, čitanje knjiga i novina, slušanje radija i gledanje televizije i bavljenje nekim hobbijem, što se inače gotovo redovno koristi u istraživanjima slobodnog vremena. Naime, pilot-anketa pokazala je da su druženja, slušanje radija (glazbe) i gledanje televizije (i to poglavito filmskog programa) gotovo univerzalne aktivnosti u slobodnom vremenu mladih, pa su izostavljeni iz daljnjeg ispitivanja. Hobiističke aktivnosti nisu analizirane ali iz suptilnih razloga - te su aktivnosti bile slabo rasprostranjene i uz to sadržajno vrlo razudene tako da su se pokazale nepodobnim za ovakav tip empirijskih ispitivanja.

S druge strane, učestalost čitanja knjiga i novina ispitivali smo posebno preko literarnih preferencija i čitanosti novinskih rubrika. Pokazalo se da mladi poljoprivrednici općenito čitaju manje knjiga, dok ih u novinama najviše zanimaju crna kronika i zabavna štiva. Premda i novine prosječno manje čitaju.

va diferenciranja vjerojatno stoji različita razina obrazovanja (a spomenuto je da gotovo polovina anketiranih poljoprivrednika ima bar srednjoškolsku naobrazbu). Pri tome se može pretpostaviti da u ukupnom zbroju stanovitu prevagu imaju aktivnosti urbane provenijencije što opet govori kako je suvremeno selo u Hrvatskoj pretrpjelo značajne urbane utjecaje.⁶ Posljedica toga jest svojevrsna simbioza ruralnih i urbanih elemenata pri čemu su ruralni u sve većoj defanzivi. U pogledu sve tri navedene aktivnosti mladi se seljaci statistički značajno razlikuju⁷ od ostalih skupina mladih, i to ponajviše od studenata. Točnije, 73,8% studenata često sluša pop i rock glazbu, samo 17,1% tako sluša narodnu glazbu, a 69,3% često ide u kino; ujedno, mladi poljoprivrednici više od svih ostalih slušaju narodnu glazbu i manje od svih ostalih slušaju rock glazbu i idu u kino (u potonjem slučaju najslabiji su im nezaposleni ispitanici). Daka, ove disproporcije nimalo ne iznenađuju nego samo još jednom potvrđuju stereotip o razlici između sela i grada što se nepogrešivo daje očitati upravo preko fenomena narodne glazbe koja temeljno uporište ima u agrarnom mentalitetu.⁸

Drugu skupinu aktivnosti koju često prakticira oko trećine mladih poljoprivrednika čine izlasci u kavane, odlasci na izlete i šetnje, odlasci na sportske priredbe i izlasci u disco-klubove ili druge plesnjake (nikada 22,4%, 11,8%, 22,8% i 26,5%). Radi se, kako vidimo, o različitim aktivnostima od kojih je za mlade općenito najkarakterističnija zainteresiranost za ples. Točnije, ta zainteresiranost posreduje zanimanje za glazbu ali još više zanimanje za uspostavljanje kontakata s vršnjacima (i to suprotnog spola). Da je taj motiv primaran pokazuju rezultati mnogih istraživanja jer interes za druženja u plesnim prostorima drastično opada nakon sklapanja braka. Doduše, unekoliko opada i slušanje glazbe ali to je vjerojatno uvjetovano povećanjem profesionalnih i obiteljskih obaveza koje uvelike smanjuje prostor slobodnoga vremena pa se i glazba sluša rjeđe i više usput. Inklinacija ostalim promatranim aktivnostima pokazuje da mladi seljaci prakticiraju ono što im je dostupno, a svako selo ima neku gostionicu, sportski teren i okolicu po kojoj je relaksirajuće prošetati. Komparativni podaci pokazuju da i u tim aktivnostima mladi poljoprivrednici manje sudjeluju, i u tome se statistički značajno razlikuju od ostale mladeži u svim slučajevima osim u posjećivanju sportskih priredaba. Međutim, ovaj put razlike nisu najizraženije u odnosu na studente. Primjerice, ekstremne rezultate postižu učenicima (45% njih često ide na izlete i šetnje) i nezaposleni (u 50,4% slučajeva često idu u disco, a u 46,4% izlaze u kavane u čemu su slični studentima koji to čine u 46,8% slučajeva). Ovakve razlike upozoravaju da potonjim aktivnostima više inklinira onaj dio omladine kojem je dosadno pa je utoliko u stanovitoj mjeri i dezorijentiran. Naime, za razliku od svih ostalih segmenata mladeži nezaposleni nemaju profesionalnih obaveza (bilo školskih bilo radnih) i vjerojatno imaju više slobodnog vremena, ali intrigantno je da tendiraju upravo onim aktivnostima koje su skuplje. S druge strane, upravo stoga što su nezaposlenošću izmješteni iz uže grupe vršnjaka vjerojatno imaju veću potrebu da odlaze na mjesta gdje se okupljaju mladi.

U treću skupinu aktivnosti svrstali smo one čije se numeričke vrijednosti na stupnju »često« kreću od 10-20%. To su spavanje ili izležavanje, sudjelovanje u igrama na sreću, kućne zabave te slušanje klasične glazbe (tako se nikada ne bavlja 28,4%, 42,5%, 48,8% i 36,9% mladih poljoprivrednika). Radi se o aktiv-

6 Zanimljiva je ovdje dodatna informacija da je usporedba rezultata na razini Jugoslavije (za sve segmente mladih) pokazala kako su mladi u Hrvatskoj (slično omladini iz Bosne i Hercegovine) natprosječno orijentirani upravo na rock-glazbu i kino. Istodobno, uopćenost na urbane fenomene jenjava u Sloveniji kao najrazvijenijoj (a raste u manje razvijenim sredinama) što je vjerojatno posljedica selektivnijeg pristupa postojećim sadržajima urbane kulture.

7 Ekspliciraju se i tumače samo one statistički značajne razlike gdje je $p = 01$ i manje, a ostali numerički pokazatelji (hi-kvadrat, stupnjevi slobode i koeficijent kontingencije) se ne navode da bi se tekst što više rasteretio od brojčanih pokazatelja.

8 U tom je kontekstu zanimljiv slučaj omladine Srbije koja se u jugoslavenskom istraživanju deklarirala kao najgorljiviji pobornik narodne glazbe (slično mladima iz Crne Gore), iako Srbija nije dominantno agrarno područje niti je na donjoj ljestvici razvijenosti.

nostima koje okupiraju manji dio mladih, a međusobno su vrlo različite. Spavanje ili izležavanje reprezentant je pasivnog korištenja slobodnog vremena i zanimljivo je da se u tom pogledu cjelokupna ispitana omladina i na razini Jugoslavije i na razini Hrvatske međusobno ne razlikuje. Mogli bismo reći da je to razumljivo, jer je svima potreban dnevni odmor, a ako je u pitanju sklonost pasivnosti, onda se radi o psihološkim predispozicijama (koje su uglavnom u populaciji ravnomjerne) jer im nisu ustanovljeni socijalni uzroci. Sudjelovanje u igrama na sreću (sportskoj prognozi, lotu i slično) što ih prakticira gotovo svaki peti mladi seljak ili bilo koji omladinac, upućuje da se ne radi samo o potrebi za uzbuđenjem nego da se hazard doživljava i instrumentalno, tj. kao legalna mogućnost da se bez radnog napora ostvari financijski dobitak. Nemamo usporodne podatke za prijašnja desetljeća i tek logički možemo pretpostaviti da je osamdesetih godina došlo do porasta interesa za igre na sreću jer krizni procesi obezvređuju ionako slabo vrednovan rad (i zaposlenih u društvenom i privatnom sektoru). Slušanje klasične glazbe znatno je manje nego kada je riječ o rocku ili narodnoj glazbi, a to je već standardni rezultat u ovakvim istraživanjima o mladeži i njezinu slobodnom vremenu. Sudjelovanje na kućnim zabavama razonoda je ponajprije urbanih sredina kojoj bi pandan, u stanovitoj mjeri, u tradicionalnom selu bila sijela. No taj način okupljanja mladih u selu ubrzano odumire i zamjenjuju ga druženja koja podrazumijevaju isključivo zabavu (ples, društvene igre i slično). Međutim, zacijelo su sijela⁹ brže iščezla nego što su se okupljanja na kućnim zabavama ustalila kao primjeren, suvremeniji surogat. U prilog tome govori i rezultat da je ova aktivnost unutar treće promatrane skupine jedina gdje se seljačka omladina statistički značajno razlikuje od ostale anketirane mladeži, i to ponajviše studenata (37,6% na stupnju »često«). Ovdje još valja napomenuti da su okupljanja na kućnim zabavama, uz vezanost za elemente urbanog, najomiljenija među prosječno mlađim omladinama i to onima koji nisu u braku. Kako mladi poljoprivrednici u našem uzorku pripadaju u starije omladince koji su i češće bračno vezani, te okolnosti zacijelo dodatno destimuliraju takvo njihovo zabavljanje.

Na koncu je četvrta skupina zabave u slobodnom vremenu, one u kojima sudjeluje manje od 10% mladih poljoprivrednika (a toliko i ostale omladine): odlasci u kazalište, posjećivanje umjetničkih izložbi te posjećivanje javnih tribina i predavanja (nikada: 49,4%, 54,3% i 51,9%). Za ovakvu nezainteresiranost mladih seljaka postoji objektivno »opravdanje«: na selu i nemaju prilike da koriste sadržaje kulturnih institucija kao što su teatri i galerije, a vrlo je komplicirano da povremene odlaske u grad produže do večernjih termina predstava (iako to ne važi za galerije koje su po danu otvorene). Ovo su aktivnosti koje »tradicionalno« imaju najmanje poklonika među omladinskom ali i starijom populacijom. Drugim riječima, korisnici tih sadržaja relativno su malobrojna i sociodemografski vrlo profilirana skupina, što tim kulturnim zbivanjima pridaje epitet elitnih. U karakteristikama poklonika elitnih kulturnih zbivanja mogu se prepoznati faktori koji seljačku omladinu čine inferiornom u tom pogledu: više obrazovanje, bolje socijalno porijeklo i urbana provenijencija. Dakle, radi se o faktorima primarne socijalizacije i njihov pozitivni učinak teško je nadoknadiv posebice ako u najbližoj sredini nema objektivnih mogućnosti da ublaži negativne posljedice rane socijalizacije. Dakako, mladi se poljoprivrednici statistički značajno razlikuju od ostale mladeži - ponovno ponajviše od studenata - kad se radi o posjećivanju kazališta i umjetničkih izložbi, dok na javne tribine i predavanja svi podjednako rijetko idu. Recimo, primjerice, da studenti često idu u kazalište u 38,6% a na umjetničke izložbe u 36,2% slučajeva, a to je potpuno očekivano ako znamo da su studenti uglavnom koncentrirani u gradovima gdje djeluju i odgovarajuće institucije pri čemu su oni i najobrazovaniji segment omladinske populacije.

9 Sijela i prela su bila specifičan oblik okupljanja mladih na selu za koji je karakteristično kolektivno obavljanje nekog posla uz razgovor, udvaranje i slično. Takva su okupljanja organizirana po kućama u večernjim satima i onim razdobljima kada su okončani sezonski poslovi na imanju.

Prethodne podatke popraćene unekoliko razuđenim tumačenjem prikazat ćemo sada sintetizirano a time ujedno zaokružujemo interpretaciju dobivenih rezultata ispitivanja slobodnog vremena mladih poljoprivrednika.

Faktorskom analizom rezultata o aktivnostima u slobodnom vremenu svih mladih u Hrvatskoj ekstrahirana su tri faktora prvoga reda (ukupne objašnjene varijance 45,3%).¹⁰

Faktor I (19,2% ukupne varijance)

Urbani kulturni obrazac

- .709 Izlasci u kavane i kafiće
- .692 Odlasci u disco-klubove
- .654 Odlasci na kućne zabave
- .591 Odlasci u kino
- .571 Slušanje pop i rock glazbe
- .465 Odlasci na sportske priredbe
- .347 Spavanje i izležavanje
- .321 Sudjelovanje u igrama na sreću

Faktor II (16,8% ukupne varijance)

Elitni kulturni obrazac

- .766 Slušanje klasične glazbe
- .734 Posjećivanje umjetničkih izložbi
- .696 Odlasci u kazalište
- .695 Posjećivanje javnih tribina
- .407 Odlasci na izlete i šetnje

Faktor III (9,3% ukupne varijance)

Ruralni kulturni obrazac

- .755 Slušanje narodne glazbe
- .546 Sudjelovanje u igrama na sreću
- .460 Odlasci na sportske priredbe

Ukratko rečeno, analizom varijance ustanovljeno je da urbani kulturni obrazac natprosječno zastupaju mladi urbane provenijencije i rezidencijalnog statusa, muškarci i studenti a ispodprosječno mladi poljoprivrednici seljačkog porijekla; u elitnom kulturnom obrascu bolje ponovo se prepoznaju ispitanici urbanog porijekla i domicila, visokoobrazovani omladinci, odrasli u obiteljima stručnjaka i to studenti nasuprot mladim poljoprivrednicima identičnoga porijekla, dok ruralni kulturni obrazac najviše zastupaju mladi seljaci (pa nezaposlena omladina) ruralne provenijencije i domicila, niže obrazovani, lošijeg socijalnog porijekla i muškarci. Ovim tendencijama teško da su potrebna dodatna obrazloženja i prezentirani su zapravo kao rekapitulacija prethodno interpretiranih pojedinačnih rezultata.

¹⁰ Relativno slaba korelacija (0,30) ustanovljena je između Faktora I i Faktora II, tj. između urbanog i elitnog kulturnog obrasca.

Da bi se rekapitulacija dopunila potrebno je nekoliko ustanovljenih i pretpostavljenih trendova kao i širih tendencija koje problem slobodnog vremena mladih seljaka smještaju u realan društveni kontekst. Prije svega valja istaći tendenciju trajnoga starenja našega sela, čime suvremeno selo i za onu malobrojnu omladinu koja se posvetila poljoprivredi postaje neprivlačno za život. Uzrok tome negativnom trendu leži u kontinuiranom zapuštanju agrara i destimulaciji agrarne proizvodnje, čime se i bavljenje poljoprivredom svodi na tegoban način rada i jedini dostupan izvor egzistencije (tj. posljedicu »nedostatka izbora«). Međutim, postoje i neka šira kretanja koja život i rad na selu čine snošljivijima a potencijalno i atraktivnim. Radi se prvenstveno o poboljšanju kvalitete života na selu - zasad tek izgradnjom elementarne infrastrukture i uvjetima koji omogućuju zdrav život (manje zagađen zrak, osobna kontrola proizvodnje zdrave hrane, distanciranost od urbane žurbe koja izaziva frustracije itd.), te takvim tipom privređivanja koji omogućuje samostalnije odlučivanje.

Većinu eventualnih komparativnih prednosti života i rada na selu zasad možemo smjestiti tek u zonu neizvjesne perspektive jer je suvremeno selo još daleko od zamišljenih idealnih uvjeta. Zato i ova seljačka mladež, kao i ona prethodne generacije, ostaje vrlo nezadovoljna mogućnostima bogatijeg provođenja slobodnog vremena. Pri tome značajnu ulogu igraju i narasle aspiracije jer se i razina obrazovanja mladih poljoprivrednika povećala i jer su sredstva masovnog komuniciranja impregnirala seosku svakidašnjicu mnogim urbanim fenomenima. Što se Hrvatske tiče, takva urbanizacija ruralnih prostora uzela je zamjetnog maha tako da znatan broj seljačke omladine u svom slobodnom vremenu preferira urbane fenomene. Dakako, takva usmjerenost u neprimjerenom okruženju čini transparentnijom prikraćenost mladih poljoprivrednika nasuprot privilegiranog položaja nekih drugih segmenata mladih - posebice onih koji su rođeni i žive u gradu i imaju više obrazovanje. Drugim riječima, u usporedbi s drugim segmentima omladine mladi su seljaci višestruko diskriminirani, a činjenica da su trajno vezani za selo uvelike im umanjuje šanse da se bar dio inhibirajućih faktora ublaži ili anulira. Puko povodjenje za dostupnim urbanim produktima više je jamac za porast frustracija radi nezadovoljenih potreba nego otvaranje stvarnih mogućnosti za sadržajnije korištenje slobodnog vremena. Jer sadržajnije slobodno vrijeme može biti tek onda kada postoje objektivne mogućnosti i individualna osposobljenost da se izgrade kriteriji selekcije. Sve dok su mogućnosti izbora ograničene oskudnom ponudom ne postoji ni realna mogućnost da se korisnici određenih sadržaja kritički odnose spram njihove kvalitete. Utoliko i suvremena seljačka omladina Hrvatske, instinktivno ili promišljeno smatra da je kvantiteta nužna pretpostavka kvalitete. Pitanje je jedino je li svjesna toga da je to neophodan ali ne i dovoljan uvjet.

literatura

Dilić, E. i sur.: *Seoska omladina danas*, Zagreb: CDD SSOH, 1977.

Radin, F. i sur.: *Fragments omladine*, Zagreb: IDIS, 1988.

Lefebvre, H.: *Dijalektički materijalizam. Kritika svakidašnjeg života*, Zagreb: Naprijed, 1959.

Vlasta Ilišin

The leisure of young peasants

Summary

The leisure of young peasants is analysed on the basis of empirical data gathered in Croatia in 1986, as part of the macroproject The Position, Consciousness and Behaviour of the Young Generation in Yugoslavia. The leisure of young peasants is an important segment of the project, primarily because it is one of the elements of their everyday life that causes most dissatisfaction with village life as a whole. On one side, young peasants have less leisure than their employed and unemployed peers, and on the other hand they participate much less in almost all the activities researched. It is indicative and was expected that the only above-average leisure activity of young peasants — besides participation in games of chance and attending sports events — is listening to folk music. This determines the so-called rural cultural pattern in which young peasants recognize themselves best (contrary to the elite and urban cultural patterns). The overall analysis of tendencies shows that the deprived character of young peasants in the deprived character of young peasants in the use of leisure mostly stems from limitations imposed by the insufficient cultural offer in rural environments. An important role is also played by factors of socialization: life in the rural environment and a lower average education. ●

Свободное время молодых крестьян

Резюме

Анализ свободного времени молодых крестьян сделан на основе полученных эмпирических данных исследования проведенного в Хорватии в 1986 г. в рамках макропроекта «Положение, совесть и поведение молодого поколения Югославии». Свободное время молодых крестьян является одним из решающих сегментов этого исследования являющимся в то же время одним из существенных элементов повседневной жизненной обстановки влияющего на уровень неудовлетворенности крестьянским образом жизни. С одной стороны, в сравнении с занятыми или не работающими ровестниками у молодых крестьян меньше свободного времени, а с другой стороны объем участия молодых крестьян в исследуемых деятельности значительно ниже. Показательным и полностью ожидаемым является проявление сильного интереса к прослушиванию только народных песен и произведений народного творчества, при участии в разных играх (лотерея, лото и др.) и посещения спортивных соревнований — определяющих содержание т. наз. сельского культурного образца именно в котором молодые крестьяне себя лучше всего осознают (в сравнении с элитным и городским культурным образцом). Общим анализом полученных тенденций раскрыто непривилегированное положение молодых крестьян в использовании собственного свободного времени исходящего прежде всего из предоставленного ограничения предложений из сферы культуры в сельской местности. Наряду с этим фактором, значительную роль оказывают и факторы социализации: жизнедеятельность в сельской местности и более низкий уровень образования. ●